

<https://doi.org/10.62837/2025.7.362>

İSAYEVA NƏRMİNƏ VAHİD QIZI
Azərbaycan Dillər Universiteti
İngilis dilinin tədrisi metodikası kafedrası
Baş müəllim
isayeva.narmina@adu.edu.az

SÜNİİNTELLEKTİN AKADEMİK YAZININ TƏDRİSİNƏ TƏSİRİ: METODOLOJİ ASPEKTLƏR VƏ PEDAQOJİ MODELƏŞDİRMƏ

Bütün dünyada təhsilin qloballaşması və elmiləşməsi ilə paralel akademik yazının tədrisinə artan tələbat da sürətlə daha geniş vüsət almağa başlayıb. Buna əsas verən səbəblər tələbələrin həm təhsil, həm də gələcək peşəkar həyatında rastlaşdıqları tələblər, akademik öhdəliklər və ümumiyyətlə savadlı yazını oxuyub anlama, eləcə də həmin tərzdə yazılı ifadə tapşırıqlarının öhdəsindən gəlmək istəyi də ola bilər. Hər kəsə məlumdur ki, bu gün beynəlxalq ingilis dili imtahanları (IELTS, TOEFL, SAT), eləcə də yerli səviyyədə təşkil olunan imtahanların demək olar ki, mütləq əksəriyyətində yazının ən mükəmməl rəsmi janrı olan akademik yazı bacarıqları öyrənənlərdən və imtahan verənlərdən tələb olunur. Bu məqsədlə, hazırda demək olar bir çox fakültələrin tədris planına akademik yazı fənni daxil edilmişdir. Ümumi ingilis dilini B1-B2 səviyyəsində qavramış tələbələr indi artıq akademik məqsədlərlə ingilis dili çərçivəsində ilkin anlayışlarla, akademik səviyyədə mətnlərlə tanış olmağa başlayır, bu yazının sirlərini öyrənirlər.

Təəssüf hissi ilə etiraf etmək lazımdır ki, akademik yazının tədrisinin vahid bir forması və standartı müəyyən edilmədiyi üçün bir çox savadlı tələbələr istənilən ixtisas üzrə təhsillərini məhz ingilis dilində davam etdirmək imkanı qazanarkən zəruri olan akademik yazılı ifadə bacarıqlarının lazımı səviyyədə olmaması səbəbindən bəzən hətta təhsillərini yarıda dayandırmalı olurlar.

Hazırda süni intellektin (AI) davamlı inkişafı ali təhsildə, bütün ixtisaslar və fənlər daxilində, xüsusən də akademik yazı fənninin tədrisi sahəsində çox unikal imkanlar və eləcə də çətinliklər yaratmışdır. Bu məqalə ingilis dili fakültələrində akademik yazının tədrisinə süni intellekt alətlərinin inteqrasiyasının metodik aspektlərini araşdırmış, həmçinin tədrisin kommunikativ və tələbəyönümlü modelini təqdim etmişdir.

Açar sözlər: Akademik yazı, süni intellekt, metodologiya

Akademik yazı fənni praktik fənn olaraq tələbələrə bir çox bilik və bacarıqlar aşılayır. Onların sırasında təhlil, münasibət bildirmək, məntiqi təfəkkür, yığcam şəkildə öz mülahizələrini, fikirlərini yazılı ifadə etmək, ümumiləşdirmək və s.

bacarıqlar vardır.

Araşdırmaların da göstərdiyi kimi, tələbələr dörd dil bacarığı arasında ən sonda inkişaf etdirməyə nail olduqları məhz yazı bacarığıdır. Bunun bir çox səbəbləri vardır. Şifahi ifadə bacarığından fərqli olaraq yazının ərsəyə gəlməsi planlama və araşdırma tələb edir. Yazı konvensiyaları kifayət qədər sərtir və əməl olunması vacib olan elementlərdir.

Bəs *Akademik yazı* nədir? – Akademik yazı özünəməxsus auditoriyası olan, qaydaların və strukturun vəhdətindən ibarət, elm və təhsil mövzularında hazırlanan mətnlər deməkdir. Akademik yazının konkret tərifı yoxdur, müəlliflər özləri ona müxtəlif izahlar vermişlər. Lakin onların hamısında ortaq olan akademik yazının rəsmi üslubu, ciddi strukturu, seçilmiş mövzuları və ona uyğun arqumentləri, eləcə də bu yazı növünün məqsədi və auditoriyasıdır ki, əslində akademik yazını tam ifadə edən də məhz həmin amillərdir.

Akademik yazı yalnız təhsil, elm məqsədilə deyil, həm də gələcək peşəkar fəaliyyətində də savadlı insanın hər zaman özünüifadə vasitəsi kimi yanında olmalıdır. Bildiyimiz kimi karyera pillələrində yüksəlmə, yeni layihələr yazmaq, fikrini peşəkar platformalarda ifadə etmək üçün demək olar hər zaman akademik yazı insanın birinci növbəli silahına çevrilir. İş yerlərində hər hansı araşdırmanın nəticələrini hesabat formasında ifadə etmək, müqayisələr aparmaq, təhlillər etmək məqsədilə yazılan bir çox yazı nümunələri də akademik yazı konvensiyalarını əsas götürür.

Bildiyimiz kimi bəzi qrant layihələr, xarici universitetlərdə beynəlxalq tədris proqramları, eləcə də tələbə mübadilə proqramlarına qəbul almaq, hətta dərəcə təhsili almaq məqsədilə edilən müraciətlərdə tələbələrin qarşısında qoyulan başlıca şərtlərdəndir ki, fikrini əsaslandırmağı, məntiqi ardıcılıqla düzməyi, qrammatik və leksik savadlılıq nümayiş etdirmək bacarıqları tam təkmilləşmiş formada inkişaf etməlidir. Buna görə də, akademik yazı fənninin tədrisi nəinki sadəcə inkişaf, hətta qlobal hədəflərə aparan yolun sütunudur deyə bilərik. Bu fənn demək olar ki, bütün ixtisas tələbələrinə həm ana dilində, həm də ehtiyaca görə xarici dildə, xüsusən, qlobal dil statusunu qoruyub saxlamağı bacaran ingilis dilində də çox böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Akademik yazının rəsmi üslubu jarqonlardan, qeyri-rəsmi leksik mənbələrdən, ixtisarlar və ya klişe ifadələrdən istifadəyə icazə vermir. Yazının ifadə vasitəsi səlis olmalı, oxunaqlılığı və aydınlığı ilə seçilməli, oxucunun beynində heç bir sual işarəsi buraxmamalıdır. Akademik yazının özünəməxsus konvensiyaları onu digər yazı janrlarından kəskin surətdə fərqləndirdiyi üçün bu konvensiyalara əməl etmək xüsusi hazırlıq tələb edir. Burada müəyyən yazı növünə aid leksik resurslar, qrammatik qaydalar, durğu işarələri, yazının strukturu və digər kiçik, amma önəmli detallar da daxil olmaqla bir çox qanunauyğunluqlar gözlənilməlidir ki, son məhsul oxunaqlı, anlaşılan və savadlı ifadə nümunəsini ən azı xatırlatsın.

Dövrümüzdə elmin və texnologiyanın inkişafının vəhdətindən əmələ gələn yeniliklər bizi demək olar hər gün yaxşı mənada təəccübləndirməkdədir. Bu innovasiyalar öz progressiv təbiətinə sadıq qalaraq həyatımızın demək olar bütün sahələrində dərin izlər buraxır. Bu sahələrdən biri də təhsil və tədrisdə olan yeniliklərdən ibarətdir. Süni intellektin təlim prosesinə verdiyi və verə biləcəyi, hələ araşdırılmamış töhfələri sonsuz saydadır.

Elmi ədəbiyyatda məhz süni intellekt alətlərinin tədrisdə uğurlu tətbiqinin araşdırılmasına dair boşluqların olması bizi bu məsələyə toxunmağa vadar edir və akademik yazının tədrisi ilə bağlı müəyyən metodik aspektlərin daha dərinə tətqiqini, ona dair konkret çərçivənin hazırlanmasını şərtləndirir. İlk öncə biz anlamalıyıq ki, süni intellekt yazıda müəllifi tamamilə əvəz edə bilməz, onun rolu daha çox dəstək vermək, tənqidi düşüncəni işə salaraq doğru fikri yalnız fikirdən ayırmağa yol göstərmək, tələbəni müstəqil işləməyə sövq etmək və kommunikativ kompetensiyanı inkişaf etdirməkdən ibarətdir.

Beləliklə, süni intellekt ənənəvi təlim metodlarını əvəz etməkdənsə, tələbə müstəqilliyini, tənqidi düşüncəni və kommunikativ bacarıqları inkişaf etdirən dəstəkləyici vasitə kimi nəzərdən keçirilməlidir. Məqalədə onun pedaqoji üstünlükləri və metodoloji çətinlikləri, eləcə də tədris proqramının hazırlanması və bütövlükdə ali təhsil siyasətinə daha geniş təsirləri vurğulanır. Məqalə süni intellekt vasitəsilə ilə asanlaşdırılan akademik yazı tədrisinin praktiki səmərəliliyini qiymətləndirmək üçün zəruri olan gələcək tədqiqat istiqamətlərinin yollarının müəyyən edilməsi ilə yekunlaşır.

Akademik yazı ali təhsilin önəmli sütunlarından hesab oluna bilər, çünki bu bacarıq tələbələrə bir neçə fənn daxilində öyrəndikləri bilikləri nümayiş etdirmək üçün sanki hesabat səhnəsi, eləcə də bir sıra fənlərin daha yaxşı qavranması üçün bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi fürsətidir. Son on-on beş ildə ölkəmizdə əhatə dairəsinə görə ən geniş və tələbat səviyyəsinə görə ən yüksək yerdə dayanan fənlərdən biri də akademik yazıdır. Lakin, bu qədər əhəmiyyətli bir fənn olduğu qədər də, akademik yazının çətinlikləri də az deyil. Həm ənənəvi, həm də müasir tədris üsulları bu fənnin tədrisində qarşıya çıxan çətinlikləri azaltsa da, tamamilə minimuma endirə bilmədi. Son illərdə süni intellektin yaranması təhsil mühitinə yeni bir innovativ yanaşma gətirdi. Beləliklə, müəllimlərin ənənəvi üsullarla təşkil etdiyi dərslərin planına süni intellektlə idarə olunan mətn generatorları, qrammatika yoxlayıcıları və əks əlaqə təklif edən alətlərin tətbiqi həmin dərsləri daha müasir və tələbələrə dərsə cəlb edəcək formada təşkil etməyə imkan verdi. Lakin unutmayaq ki, heç də bütün tələbələr süni intellekti lazımi formada qəbul etmədilər, bir çoxları üçün bu, təhsil həyatının asanlaşması, hazır cavablar, köçürmə üsulu ilə imtahanlardan keçmək deməkdir. Bu halda ən çətin iş müəllimə düşür, müəllim sanki süni intellektlə tələbə arasında rollar bölgüsü etməli, bu intellekt alətindən savadlı tərzdə istifadə etməyi ona nümayiş etdirərək öyrətməli və qəti surətdə tələsinə düşməməyi

ona tələq etməlidir. Aşağıdakı cədvəl bizə Akademik yazının tədrisində süni intellektin dəstəyindən istifadə edərkən yaranmış dəyişiklikləri əyani surətdə nümayiş etdirir:

Yazı Növü	Ənənəvi tədrisdə	Sİ dəstəyi ilə tədrisdə	Nəticə
Təsviri Paraqraf	Müəllim izah edir, tələbə təqlid edir	Sİ çoxsaylı nümunə və modellər təqdim edir	Daha zəngin nümunələr, üslub müxtəlifliyi
Nəqli Paraqraf	Məhdud dərslük tapşırıqları	Sİ yaradıcı süjet və mövzu təklifləri hazırlayır	Təsəvvürü və axıcılığı gücləndirir
Proses Paraqraf	Müəllim mərhələ-mərhələ izah edir	Sİ əyani vasitələrlə addım-addım təlimat verir	Daha aydın struktur, multimodal öyrənmə
Arqumentləşdirilmiş Esse	Müəllim nümunə esselər verir	Sİ əks arqumentlər və tezis dəqiqləşdirməsi təklif edir	Tənqidi düşüncə güclənir
Müqayisə-qarşılaşdırma esse növü	Müəllim Venn diaqramları göstərir	Sİ oxşarlıqları və fərqləri dərhal vurğulayır	Vaxta qənaət, strukturlaşdırma yaxşılaşır

Etiraf etməliyik ki, bəzi müəllim və alimlər Sİ-i akademik dürüstlük baxımından potensial təhlükə kimi qiymətləndirənlər də, digərləri onu tədris və öyrənmə prosesinə mükəmməl bir dəstək aləti kimi görürlər. Bir halda ki, biz bu texnoloji ixtira ilə üz-üzəyik, onun ənənəvi tədris üsulunu tamamilə dəyişməsi deyil, hansı vasitələrlə təkmilləşdirə biləcəyi sualı ilə qarşı-qarşıyıyıq. Hazırkı məqalə Sİ-in akademik yazının tədrisinə inteqrasiyası prosesinin metodoloji əsaslarını araşdıraraq bu sualın cavabını təklif etməyə çalışır.

Ənənəvi olaraq, akademik yazı tədrisinin əsas fokusu qrammatik düzgünlük və akademik normalara riayət edilən məhsulun ortaya çıxarılması olmuşdur (Hamp-Lyons & Heasley, 2006). Bu yanaşma rəsmi yazı üslubuna uyğun strukturu səmərəli formada öyrətsə də, çox vaxt yazının sosial və kommunikativ aspektlərini diqqətdən kənar qoyur. 20-ci əsrin sonlarında isə yazının hazırlanması prosesində keçilən mərhələlər: hazırlıq, əks əlaqə və düzəlişlərə yönəlmiş yanaşma meydana çıxdı

(Zamel, 1982). Son illər isə janr əsaslı tədris yanaşması öz aktuallığını vurğulayır (Hyland, 2004). Bu yanaşmaya əsasən akademik mətnlərin yazılmasında əsas fokus yazının janrı və ona qoyulan spesifik struktur və linqvistik tələblər, eləcə də bu yazını oxuyacaq olan auditoriyanın nəzərə alınmasıdır. Bu yeniliklərə baxmayaraq, tədrisdə problemlər qalmaqdadır. Bir çox tələbələr hələ də akademik diskursun önəmli tərkib hissələri olan tənqidi təfəkkür, arqumentləri genişləndirmək və mənbələri inteqrasiya etmək kimi bacarıqların inkişaf etdirilməsində çətinliklərlə üzləşirlər (Wingate, 2012). Bundan əlavə, müəllimlər adətən siniflərdə hər bir tələbəni fərdi rəylə təmin etməkdə vaxt və resurs baxımından çətinlik çəkirlər və bu, akademik yazı təlimatını təkmilləşdirmək üçün texnoloji həllərin araşdırılmasına zəmin yaradır. Rəqəmsal texnologiyaların akademik yazı pedaqogikasına təsiri uzun illərdir ki, ilkin söz əməliyyatlarından tutmuş onlayn əməkdaşlıq yazı platformalarına qədər müəyyən edilmişdir (Kessler, 2013). Kompüter dəstəklili dil öyrənməsi (CALL) göstərdi ki, texnologiya operativ rəy təmin edə, əməkdaşlığı təşviq edə və öyrənmələrin müstəqilliyini artırma bilər (Chapelle, 2001). Bu sistemlərin köməyiylə həm müəllimlər, həm də tələbələr vaxta qənaət edərək yenilənmiş tədris materialları və resurslarından yararlanma bildilər, həmçinin tədrisin real həyatla əlaqəsini əyani formada müşahidə edə bildilər. (Qızıyeva, 2014).

Aşağıdakı cədvəl tələbə müstəqilliyi və motivasiyasının təşviq olunmasında süni intellekt alətlərinin müsbət rolunu göstərir:

Meyar	Sİ-dən əvvəl	Sİ ilə	Nəticə
Müstəqil təlim	Tələbə müəllimdən geribildirim gözləyirdi	Sİ 24/7 əlçatandır	Özünüidarəetməni təşviq edir
Motivasiya	Yazı çətin və darıxdırıcı hesab olunurdu	Sİ yazını interaktiv və dəstəkləyici edir	Yüksək maraq və iştirak
Özünəinam	Səhv etmək qorxusu	Sİ aşağı riskli təlim mühiti yaradır	Özünəinam tədricən artır

Avtomatlaşdırılmış yazı qiymətləndirməsi sistemləri kimi daha müasir yeniliklər indi qrammatik düzəlişlər, lüğət təkmilləşdirmələri və ümumi rəy vermək üçün yazı fənlərinin proqramına daxil edilmişdir (Li, Link, & Hegelheimer, 2015). Halbuki, ənənəvi yazı qiymətləndirməsi sistemləri ilk növbədə səthi səhvlərə diqqət yetirir, çox vaxt yazının daha dərin ritorik və analitik aspektlərinə məhəl qoymur. Mətni yarada, təhlil edə və yenidən nəzərdən keçirə bilən süni intellektə əsaslanan alətlərin artması daha geniş dəstək təklif etmək üçün yeni imkanlar təqdim etmişdir.

Dil tədrisində istifadə edilən süni intellekt texnologiyaları özündə chatbotları, adaptiv öyrənmə sistemlərini və təbii dil emal proqramlarını ehtiva edir. Bu resurslar fərdiləşdirilmiş rəy, uyğunlaşdırılmış məzmun və interaktiv öyrənmə təcrübələrini təklif edir (Zawacki-Richter et al., 2019). Onlar yazı prosesinin müxtəlif mərhələlərində gərəkli alətlər kimi istifadə oluna bilər.

Bununla belə, akademik yazının tədrisində Sİ-in tətbiqi ilə bağlı tədqiqatlar hələ də inkişaf mərhələsindədir. Bu vasitələrin etibarlılığı, plagiat məsələləri və tələbələrin tənqidi düşünmə bacarıqlarına təsirləri ilə bağlı narahatlıqlar hələ də qalmaqdadır (Cotton et al., 2023). Bundan əlavə, Sİ-in təhsil təcrübələrinə inteqrasiyası üçün sistemativ metodoloji çərçivələr haqqında ümumi razılaşma da mövcud deyil. Beləliklə, elmi ədəbiyyatın araşdırılmasından gəlinən nəticəyə görə Sİ-nin tədrisdə, eləcə də akademik yazının tədrisində müəyyən boşluqları hələ də mövcuddur:

1. Akademik yazı tədrisinə Sİ-i daxil etmək üçün metodoloji cəhətdən əsaslandırılmış çərçivələrdə çatışmazlıqlar.
2. Sİ-in tapşırıq əsaslı və kommunikativ tətbiqləri üzrə araşdırmaların məhdudluğu.
3. Ali təhsildə süni intellektdən istifadə ilə bağlı etik davranış və qiymətləndirmə problemlərinə qeyri-adekvat diqqət.

Bu məqalə Sİ-i artıq tətbiq olunan pedaqoji metodlarla inteqrasiya edir və kurikulumun hazırlanması üçün praktiki tövsiyələr təklif edən metodoloji model təklif etməklə bu boşluqları aradan qaldırmağa çalışır.

Haylend qeyd edir ki, kommunikativ dil öyrədilməsi yanaşması ünsiyyət, ortaq məxrəcə gəlinmə kimi sosial bacarıqlara və öyrənənlərin qarşılıqlı əlaqəsinə fokuslanır. Bu yanaşmanın akademik yazıya tətbiq edilməsi onu tək fəaliyyət olmaqdan çıxararaq yazıçı ilə auditoriyası arasında sosial fəaliyyət statusu qazandırır (Hyland, 2016). Süni intellekt interaktiv rəyi təmin etməklə, akademik auditoriyaları simulyasiya etməklə və birgə yazı fəaliyyətlərini asanlaşdırmaqla bu prosesi gücləndirə bilər.

TBLT tədrisi dildən real həyatda istifadəni əks etdirən tapşırıqlar vasitəsilə təşkil edilir (Ellis, 2003). Məsələn, tələbələrə təhsil aldıkları universitet barədə beynəlxalq tələbələr üçün bələdçi jurnal hazırlamaq təklif oluna bilər. Bunun üçün onlara universitet həyatı ilə bağlı fotolar təqdim olunaraq onların təsvir edilməsi tapşırıqla bilər. Bu yazı növü təsvireci yazıya aid olduğu üçün kifayət qədər sifətlərdən istifadə olunmalıdır. Süni intellekt alətləri göstərişlər təqdim etməklə, strukturlar təklif etməklə və ya janr konvensiyalarını nümunə göstərməklə bu tapşırıqları yerinə yetirməyə kömək edə bilər. Qeyd edək ki, süni intellekt tələbələrə yazı prosesində fəal iştirak etməyə təşviq edərək, əməkdaşlıq tərəfdaşı kimi çıxış edə bilər. Yazı tədrisinə effektiv yanaşma həm prosesi (qaralama, yenidən nəzərdən keçirmək), həm də məhsulu (hazır mətni) qəbul edir. Süni intellekt də real vaxt rejimində geribildirim verməklə yazı prosesini təkmilləşdirir, eyni zamanda təkmil

nəticələrin yaradılmasını asanlaşdırma bilər. Beləliklə, bu iki funksiya Sİ-ə həm formativ, həm də summativ təlim nəticələrinə fokuslanmağa imkan verir.

Texniki biliklərdən başqa tələbələrə texnika vasitəsilə aldıkları bilikləri tənqidi qiymətləndirmək bacarıqlarını inkişaf etdirmək vacibdir. Tənqidi rəqəmsal savadlılıq (Luke, 2014) həmçinin süni intellekt alətlərinin təhsilimizə bəxş etdiyi üstünlükləri, məhdudiyyətləri və çətinliklərin fərqiə varmağa kömək edir. Bu anlayışı tədrisə daxil etməklə tələbələrin süni intellekt tərəfindən yaradılan məzmunun passiv alıcıları əvəzinə qərar qəbul edən şəxslər olmasını təmin etmək mümkündür. Süni intellektlə Təkmilləşdirilmiş Akademik Yazı Tədrisi üçün Təklif olunan Metodoloji çərçivə dörd mühüm komponent üzərində qurulub: pedaqoji modelləşdirmə, tapşırıqların tərtibatı, qiymətləndirmə və etika.

Pedaqoji Modelləşdirmə

- İdeya Yaradılması: Süni intellekt müxtəlif mövzular və ya tədqiqat sualları təklif etməklə beyin fırtınasına kömək edir. ChatGPT bunun üçün ideal alətdir deyə bilərik. Buraya istənilən mövzu ilə bağlı sorğu yerləşdirməklə bir çox fikir əldə etmək olar.

- Qaralama: Tələbələr qaralama və ya nümunə paraqraflar yaratmaq üçün süni intellektdən istifadə edirlər, sonra onları tənqidi şəkildə qarşılaşdırırlar. ChatGPT (outline generation), Notion AI, Jasper AI, GrammarlyGO kimi alətlər uğurla istifadə olunur.

- Yoxlama: Süni intellekt aydınlıq, məntiqi ardıcılıq və arqumentləşdirmə gücü kimi aspektlər üzrə rəy təklif edir. Grammarly, QuillBot, Wordtune, ChatGPT (feedback mode) proqramları yazılmış mətnin ideya ardıcılığını, arqumentlərin ümumi mövzuya uyğunluğunu yoxlayaraq rəy təqdim edir.

- İstinad: Süni intellekt alətləri sitatın formatlaşdırılmasına kömək edir, tələbələr isə düzgünlüyünü yoxlamalıdırlar. Zotero, Mendeley, EndNote, Paperpile, Scribbr Citation Generator, ChatGPT (APA/MLA checks) kimi alətlər uğurla istifadə olunur.

Aşağıda verilmiş cədvəl proses yanaşmasında Sİ-nin rolunu aydın nümayiş etdirir:

Mərhələ	Ənənəvi Yanaşma	Sİ İnteqrasiyası ilə	Pedaqoji Təsiri
Yazıya hazırlıq (İdeya yaratma)	Sinifdə beyin fırtınası, məhdud tələbə fikirləri	Sİ əsaslı ideya generatorları (məs., ChatGPT, ideya proqramları)	Yaradıcılığı genişləndirir, müxtəlif perspektivlər təqdim edir
Planlaşdırma	Müəllim nümunələr	Sİ fərdiləşdirilmiş plan yaradır	Müstəqilliyi təşviq edir,

Mərhələ	Ənənəvi Yanaşma	Sİ ilə	İnteqrasiyası	Pedaqoji Təsiri
	verir			strukturlaşdırılmış düşüncə formalaşdırır
Qaralama (Drafting)	Əl ilə, çox vaxt aparır	Sİ yazı şablonları, cümlə başlanğıcları təqdim edir		Yazı qorxusunu azaldır, başlanğıc mərhələdə dəstək olur
Redaktə (Revising)	Yalnız müəllim və ya həmyaşdır rəyi	Sİ dərhal məzmun, üslub və aydınlıq barədə geribildirim verir		Davamlı inkişafı stimullaşdırır
Düzəliş və korrektə	Müəllim qrammatika və sintaktik düzəlişləri edir	Sİ-də qrammatika/üslub yoxlama vasitələri var		Dərhal öz səhvlərini düzəltmə, yüksək səviyyəli bacarıqlara fokuslanma

Bu model nümayiş etdirir ki, süni intellekt yazının hər mərhələsində dəstəkləyici vasitə mövqeyini tutur.

Bu model çərçivəsində təklif olunan tapşırıqlar kommunikativ və tənqidi düşüncə məqsədlərini davam etdirərkən Sİ-i effektiv şəkildə inteqrasiya etməlidir:

- Birgə redaktə: Tələbələr süni intellekt tərəfindən yaradılmış qaralamaları cüt işi və ya qrup işi formatında qiymətləndirirlər. Təklif olunan fikirlərin uyğun olub-olmamasına müəyyən yoxlayıcı suallar verməklə cavab tapırlar.

- Janr təhlili: Süni intellekt tələbələrin ritorik üsulları təhlil etmələri üçün nümunə mətnlər yaradır. Tələbələr həmin mətnlərin janrın tələblərinə cavab verməsini müəyyən etmək üçün müzakirələr keçirir və nəticəyə gəlirlər. Beləliklə, həm kommunikasiya, həm də tənqidi təhlil bacarıqlarını inkişaf etdirirlər.

- Problemlərin həlli: Şagirdlər süni intellekt tərəfindən yaradılan istinadlarda səhvləri müəyyən edir və düzəldirlər. Bunun üçün əlavə araşdırma və məlumatların dəqiqliyinin yoxlanması tələb olunur.

Bu tapşırıqlar metakognitiv strategiyalardan istifadəni və qabaqcıl yazı bacarıqlarının inkişafını təşviq edir.

Qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə həm prosesi, həm də hazır məhsulu əhatə etməlidir:

- Portfoliolar: Bunlara süni intellektlə dəstəklənən qaralamalar, rəylər və əks etdirmələr (self-reflection) daxil edilməlidir.

- Rubrikalar: Qiymətləndirmə meyarları yalnız yekun mətnin keyfiyyətinə deyil, süni intellektin təkliflərinə tənqidi yanaşmaya diqqəti də göz önündə tutmalıdır.

-Özünü əks etdirmə (self-reflection): Tələbələr süni intellekt alətlərindən istifadə edərkən öz seçimlərini qiymətləndirirlər. Onlar bu seçimin nə dərəcədə effektiv olduğunu, növbəti dəfə ondan hansı formada istifadə edəcəkləri barədə fikirlər irəli sürürlər.

Bu yanaşma həm kommunikativ, həm də prosesə əsaslanan tədrisə uyğun gəlir.

İndi isə qiymətləndirmə prosesində ənənəvi yanaşma ilə süni intellektin verdiyi dəstəqli yanaşmanın fərqi nəzər salaq:

Qiymətləndirmə Aspekti	Ənənəvi Yanaşma	Sİ dəstəyi ilə	Təsiri
Qrammatika və Sintaksis	Müəllim əl ilə düzəldir	Sİ dərhal səhvləri aşkarlayır	Daha çox təlim imkanı, müəllimin yükü azalır
Məzmunun uyğunluğu	Müəllim mövzunu yoxlayır	Sİ məzmunun mövzuya uyğunluğunu göstərir	Tələbələr fokus və dəqiqlik qazanır
Plagiat	Müəllimin şübhəsi, əl ilə yoxlama	Sİ plagiat detektorları	Akademik dürüstlük möhkəmlənir
Geribildirim sürəti	Günlər/həftələr	Dərhal	Motivasiya artır, inkişaf sürətlənir

Süni intellektdən istifadədə digər ən önəmli məsələ isə akademik dürüstlükdür. Beləliklə, etik yanaşma aşağıdakıları əhatə edir:

- Süni intellektdən istifadəni etiraf etmək

- Təşkilatlarda (dərslərdə) Sİ-dən istifadəyə dair aydın təlimatlar

- Akademik dürüstlük və tənqidi qiymətləndirmə haqqında təlimat çox vacibdir.

Akademik etikanı metodologiyaya inteqrasiya etməklə müəllimlər sui-istifadə hallarını azalda və məsuliyyətli Sİ savadlılığını təşviq edə bilirlər.

Süni intellektin pedaqoji üstünlükləri çoxdur. Onlardan biri də, Vıqotskinin Proksimal İnkişaf Zonası (ZPD) prinsiplərinə sadıq qalaraq fərdi dəstək təklif etməsidir. (Выготский, 1999). O, beyin həmləsi, yoxlama və redaktə mərhələlərində öyrənənlərə mərhələli dəstək göstərərək tələbə müstəqilliyini və motivasiyasını artırır. Həmçinin, süni intellektin tətbiq olunduğu əməkdaşlıq tapşırıqları Kommunikativ Dil Tədrisi (CLT) prinsiplərinə uyğun olaraq həmyaşıdların əlaqəsini və reflektiv düşüncəni inkişaf etdirir.

Süni intellektin gətirdiyi çətinliklərə isə daha çox qeyri-etik və qeyri-tənqidi istifadə, eləcə də Sİ-dən həddən artıq asılılıq riski daxildir. Sİ-in potensial qeyri-dəqiqliklərini nəzərə alaraq keyfiyyətlə bağlı narahatlıqlar və qiymətləndirmə problemləri də risklər sırasındadır.

Ümumiyyətlə, əsas məsələlərə plagiat, müəllif hüquqları və şəffaflıq daxildir. İnstitutlar süni intellekt üzrə savadlılığı mühüm peşəkar bacarıq kimi təbliğ edərkən onun nəticələrini idarə edə biləcək siyasət irəli sürməlidirlər. Pedaqoqların süni intellektlə gücləndirilmiş çərçivələr daxilində təlimat və qiymətləndirməni effektiv şəkildə inteqrasiyası üçün təlimə ehtiyacı var. Bu çərçivə pedaqoqlara Sİ-ni sistemə şəkildə inteqrasiya etmək üçün bələdçi kimi xidmət edir. Kurikulum tərtibatçıları üçün bu, etik şüurun qorunması ilə yanaşı, proses və məhsul arasında tarazlığın təmin edilməsi, akademik yazı kurslarına süni intellekt üzrə savadlılığın daxil edilməsinin vacibliyini vurğulayır.

Süni intellektin tətbiqi ali təhsildə daha geniş transformasiyalar deməkdir, tələbələrə tənqidi düşüncəyə sahib rəqəmsal vətəndaşlar olmağa hazırlayır. Süni intellektə məsuliyyətlə yanaşan qurumlar global akademik və peşəkar mənərə daxilində innovasiya və aktuallığı gücləndirə bilər.

Bu məqalə Kommunikativ Dil Tədrisi (CLT), Tapşırıq Əsaslı Dil Tədrisi (TBLT) və proses-məhsul metodologiyalarına əsaslanan AI-nin akademik yazı təlimatına inteqrasiyası üçün metodoloji çərçivə təqdim etdi. Model mərhələli dəstək (scaffolding) texnikası, kommunikativ tapşırıqlar, proses yönümlü qiymətləndirmələr və etik mülahizələrin vacibliyini vurğuladı. Süni intellektə əvəzedici deyil, dəstəkləyici vasitə kimi baxaraq bu çərçivə tələbələrə öyrənmədə müstəqillik, tənqidi düşüncə və ünsiyyət bacarıqlarını inkişaf etdirməyə kömək edir.

Gələcək tədqiqatlar Sİ-in sinifdə tətbiqinə, fənlər arasındakı fərqli yanaşmalarına, eləcə də tələbənin öyrənmə müstəqilliyinə və tənqidi təhlil qabiliyyətinə uzunmüddətli təsirlərinə diqqət yetirərək bu çərçivəni empirik şəkildə təsdiq etməlidir. Nəhayət, süni intellekt bir problem kimi deyil, akademik yazı pedaqogikasına yeni nəfəs, tələbələrə rəqəmsal əsrdə akademik, peşəkar və vətəndaş həyatının tələbləri üçün lazımı bacarıqlarla təchiz etmək imkanı kimi nəzərdən keçirilməlidir.

Ədəbiyyat siyahısı:

- Qazıyeva, M.Y. (2014). Tədris prosesində kompüter texnologiyalarından səmərəli istifadə. "Xarici dillərin tədrisinin aktual problemləri" mövzusunda respublika elmi konfransının materialları. – Bakı: ADU.
- Выготский, Л.С. (1999). Педагогическая психология / Л.С.Выготский. – Москва: Педагогика-Пресс.
- Chapelle, C. A. (2001). *Computer applications in second language acquisition: Foundations for teaching, testing and research*. Cambridge University Press.

- Cotton, D., Cotton, P., & Shipway, J. (2023). ChatGPT, AI, and the future of assessment in higher education. *Innovations in Education and Teaching International*, 60(2), 111–122.
- Ellis, R. (2003). *Task-based language learning and teaching*. Oxford University Press.
- Hamp-Lyons, L., & Heasley, B. (2006). *Study writing: A course in written English for academic and professional purposes*. Cambridge University Press.
- Hyland, K. (2004). *Genre and second language writing*. University of Michigan Press.
- Hyland, K. (2016). *Teaching and researching writing* (3rd ed.). Routledge.
- Kessler, G. (2013). Collaborative language learning in co-constructed participatory culture. *CALICO Journal*, 30(3), 307–322.
- Li, J., Link, S., & Hegelheimer, V. (2015). Rethinking AWE feedback: Looking through the lens of writing. *Computer Assisted Language Learning*, 28(3), 193–216.
- Luke, A. (2014). Defining critical literacy. In J. Zajda & L. Gundara (Eds.), *Globalisation, ideology and education policy reforms* (pp. 149–160). Springer.
- Wingate, U. (2012). Using academic literacies and genre-based models for academic writing instruction: A 'literacy journey'. *Journal of English for Academic Purposes*, 11(1), 26–37.
- Zamel, V. (1982). Writing: The process of discovering meaning. *TESOL Quarterly*, 16(2), 195–209.
- Zawacki-Richter, O., Marín, V. I., Bond, M., & Gouverneur, F. (2019). Systematic review of research on artificial intelligence applications in higher education. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 16(1), 39.

Narmina Isayeva

THE IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON THE TEACHING OF ACADEMIC WRITING: METHODOLOGICAL ASPECTS AND PEDAGOGICAL MODELING

In parallel with the globalization of science and education around the world, the growing demand for teaching academic writing has also begun to expand rapidly. It is well known that today, almost the absolute majority of international English language exams (IELTS, TOEFL, SAT), as well as exams organised at the local level, require students and examinees to have academic writing skills. For this purpose, academic writing has now been included in the curriculum of almost all faculties. However, it must be admitted that since a single form and standard of this teaching have not been determined, many educated students sometimes have to stop

their education due to the lack of the necessary academic written expression skills while gaining the opportunity to continue their education in any specialty in English.

The ongoing development of artificial intelligence (AI) has created unique opportunities and challenges in higher education, across all disciplines and majors, and particularly in the teaching of academic writing. This article explores the methodological aspects of integrating AI tools into the teaching of academic writing in English departments and presents a communicative and student-centered model of teaching.

Keywords: Academic writing, artificial intelligence, methodology

Нармина Исаева

ВЛИЯНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА НА ОБУЧЕНИЕ АКАДЕМИЧЕСКОМУ ПИСЬМУ: МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ И ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ

Параллельно с глобализацией науки и образования во всем мире, стремительно растет и спрос на обучение академическому письму. Известно, что сегодня практически абсолютное большинство международных экзаменов по английскому языку (IELTS, TOEFL, SAT), а также экзаменов, организуемых на местном уровне, требуют от студентов и экзаменуемых владения навыками академического письма, являющегося наиболее совершенным официальным жанром письма. С этой целью академическое письмо включено в учебную программу практически всех факультетов.

Однако следует признать, что, поскольку единая форма и стандарт обучения не определены, многим студентам порой приходится прекращать обучение из-за отсутствия необходимых навыков академического письма, получая при этом возможность продолжить обучение по любой специальности на английском языке.

Продолжающееся развитие искусственного интеллекта (ИИ) создало уникальные возможности и проблемы в сфере высшего образования, во всех дисциплинах и специальностях, и особенно в преподавании академического письма. В данной статье рассматриваются методологические аспекты интеграции инструментов ИИ в преподавание академического письма на кафедрах английского языка и представлена коммуникативная модель обучения которая ставит студента в центр обучения.

Ключевые слова: академическое письмо, искусственный интеллект, методология

Rəyçi: p.f.d., dosent, Günay Şirəliyeva